

UOT 070

SABİR MƏMMƏDLİ

Bakı Dövlət Universitetinin professoru,

siyasi elmlər doktoru

ORCID ID: 0000-0001-9176-2569

sabir.rm@mail.ru

QAQAUZ TÜRKLƏRİNİN MİLLİ MƏTBUATININ YARANMASI

DOI: <https://doi.org/10.36719/2708-065X/108/55-59>

Məqalədə qaqauz türklərinin etno-siyasi tarixinə, onların bir etnos kimi formalaşması prosesi-nə dair xeyli dərəcədə yeni məlumatlar verilir. Qeyd olunur ki, qaqauz türkləri azsaylı xalq olmaqla-rına baxmayaraq qədim tarixə malikdirlər, müxtəlif dövlət qurumlarına sahib olmuşlar və əsrlər bo-yu öz milli xüsusiyyətlərini qoruyub saxlaya bilmişlər. Onların xristian dininə sitayiş etməsi qonşu xalqlarla sıx əlaqə saxlamasına şərait yaratmış və birgə yaşayış mühiti formalaşdırmışdır. Müəllif qeyd etmişdir ki, qaqauz türklərinin milli düşüncəsinin formalaşması prosesində mətbu orqanların xüsusi rolu olmuşdur. Məqalədə ilk qaqauz milli mətbuat orqanı olan “Həqiqətin səsi” qəzetinin ya-ranması tarixindən və onun nəşiri – tanınmış pravoslav din xadimi M.Çakirin fəaliyyətindən ətraflı şəkildə bəhs edilir. “Həqiqətin səsi” missioner qəzeti olsa da, qaqauz türklərinin milli oyanışında və onların vahid ideya ətrafında birləşməsində əvəzsiz rol oynamışdır.

Açar sözlər: Qaqauz Yeri, mətbuat, türk birliyi, din xadimi, milli oyanış, nəşir, milli hərəkət.

Giriş. Türk dünyasının ayrılmaz bir parçası olan Qaqauz türkləri zəngin passionar enerjiyə sa-hibdirlər və tarix boyu böyük şəxsiyyətlər, düşünən beyinlər, görkəmli mədəniyyət və incəsənət xa-dimləri yetişdirmişlər. Qaqauz xalqının ortaq səsi olan mətbuatın tarixini araşdırmaq, qəzet və jurnal-ların fəaliyyətini təhlil etmək ən əhəmiyyətli məsələlərdən biridir. Bu türk toplumu bütün həyatını davamlı olaraq mübarizədə keçirmişdir. Hər dövrün öz xüsusiyyətləri olduğu üçün, qarşıya çıxan problemlər və çətinliklər də müxtəlif olmuşdur. Amma tarix boyu Qaqauz türklərinin qarşısında du-ran əsas məsələ öz milli varlıqlarını qoruyub saxlamaq idi.

Rusiya imperiyasının ruslaşdırma siyasətinin bütün ağırlığına və həyatın ümumi çətinliklərin-dən doğan problemlərə baxmayaraq Qaqauz türk toplumu tarix boyu ana dilini, adət-ənənələrini qo-ruyub saxlamaq, folklorunu, ədəbiyyatını inkişaf etdirmək üçün var gücü ilə çalışmışdır. Bu işdə Qa-qauz türklərinin ən təsirli ictimai vasitə rolunda qəzet və jurnallar çıxış etmişlər. Mətbuat orqanları qaqauzlar üçün ilk növbədə milli mərkəzlər rolunu oynamışlar. Qəzet ətrafında milli ziyalılar bir-ləşərək xalqın inkişaf problemlərini təhlil edir, dilə gətirir və geniş təbliğat işi aparırdılar. Mətbu orqanlar xalqın milli istinad yeri olmuşdur.

Qaqauz türklərinin etno-siyasi tarixi. Qaqauzlar türk xalqıdır, xristian (pravoslav) dininə eti-qad edirlər, dil olaraq Azərbaycan və Türkiyə türkcəsinə ən yaxın ləhcədə danışirlər. Qaqauzlar oğuz türkləridir və Qaqauz sözünün mənası da bunu ifadə edir.

Qaqauzların əsas hissəsi Moldova Respublikasının cənubunu əhatə edən Budçak bölgəsində yaşayır. 2004-cü il siyahıya alınmaya görə Moldovada 155 600 qaqauz yaşayır. Təxminən 40 000 qa-qauz sərhədin o biri üzünü, Ukraynanın Odessa vilayətində məskunlaşıb. Bundan başqa qaqauzların ay-rı-ayrı yaşayış məntəqələri Ukraynanın Zaporozhye vilayətində, Rumıniyada, Bolqarıstanda, Rusiyada, Qazaxstanda və başqa ölkələrdə mövcuddur.

Tarixi məlumatlara əsasən qeyd etmək olar ki, XI ərsdə, yəni səlcuqlar dönəmində qaqauzlar hazırkı Ukrayna, Moldova, Bolqarıstan, Makedoniya, Yunanıstan və Rumıniya ərazilərinə səpələn-miş, amma müstəqil bir etnos kimi XIII ərsdə Bolqarıstanın şimal-şərq hissəsində formalaşmışlar. Onların ilk dövlət qurumu Uziyət diyarı olmuşdur. XVIII əsrə dair materiallarda tədqiqatçılar Var-na bölgəsində yerləşən qaqauzların Vister dövlət qurumu haqqında məlumat verirlər [1].

Rus-türk müharibələrinin nəticəsi olaraq XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq qaqauzların bö-yük hissəsi Bessarabiyanın Budçak bölgəsinə köç etmişdir. Sonralar qaqauzların bir hissəsi Moldova

ərazisində qalmış, digər hissəsi isə Ukrayna tərkibində həyatlarını sürdürmüşlər. 1905-1907-ci illərdə qaqauzlar öz milli müqəddaratları uğrunda ciddi mübarizə aparmış və Komrat Respublikasını elan etmişlər. Amma çar hökuməti qaqauzların milli-azadlıq hərəkatını amansızcasına yatırtmışdır. 1917-1918-ci illərdə qaqauzlar yenidən milli muxtariyyət uğrunda mübarizəyə başlamış, amma Bessarabiyanın Rumıniya tərəfindən işğal edilməsi nəticəsində bu məqsəd reallaşa bilməmişdir. 1940-cı ildə bu ərazilər Sovet İttifaqının, daha dəqiq - Moldovanın tərkibinə daxil edilmişdir.

1980-ci illərin ikinci yarısında sovet imperiyasının ictimai həyatına nüfuz edən “aşkarlıq” dalğasında qaqauz xalqının iqtisadi və mədəni tələblərini gündəmə gətirmək imkanı yarandı. 1988-ci ilin martında “Qaqauz xalkı” adı ilə ziyalıların diskussiya klubu formalaşdı. Kluba tanınmış rəssam Dmitri Sevastin rəhbərlik edirdi. Daha sonra başqa milli təşkilatlar da meydana gəldi.

21 may 1989-cu ildə qaqauz xalqının qabaqcıl nümayəndələrinin birinci qurultayı keçirilmiş və 4 milli təşkilat: “Qaqauz xalkı”, “Birlik”, “Vatan” və “Millet sancısı” birləşib ümummilli hərəkat yaratmışlar [2]. Qurultay nümayəndələri həmçinin Qaqauz muxtariyyətinin yaradılması haqqında qərar qəbul etmişlər və “Qaqauz xalkı” ümummilli hərəkatının sədri vəzifəsinə S.Bulqarı seçmişlər.

12 noyabr 1989-cu ildə qaqauz xalqının fəvqəladə qurultayı keçirilmiş və Moldova SSR-i tərkibində Qaqauz Sovet Sosialist Muxtar Respublikası elan olunmuşdur. Amma bu qərar Moldova Ali Soveti tərəfindən rədd edilmişdir.

19 avqust 1990-cı ildə qaqauzların kompakt yaşadıkları bölgənin inzibati mərkəzində - Komrat şəhərində müxtəlif səviyyəli seçkili orqanları təmsil edən deputatların qurultayı keçirilmiş və Qaqauz Respublikası elan olunmuşdur [3].

Moldova hökuməti bölgəyə ordu və millətçi qüvvələri cəlb etmiş və nəticədə böyük ictimai-siyasi gərginlik yaranmışdır. Silahlı toqquşmalarla nəticələne biləcək qarşıdurma Rusiyanın müdaxiləsi ilə dayandırılmışdır. 1991-ci il avqustun 27-də Moldova Respublikası öz müstəqilliyini elan etmişdir. Qaqauzların siyasi tələbləri bundan sonra da davam etmiş və 1994-cü il 23 dekabrda Moldova parlamenti Qaqauziyaya “Qaqauz Yeri” adı altında xüsusi status verilməsi ilə bağlı qanun qəbul etmişdir. Bu qanuna əsasən Qaqauziya daxili müstəqillik əldə edib və Moldova qanunlarına zidd olmayan qanunlar qəbul etmək, daxili iqtisadi və sosial həyatı təşkil etmək hüququ qazanmışdır [4].

Qaqauz Muxtar Diyarının (Qaqauz Yeri) ali rəhbəri – Başqandır (Prezident). O, ümumxalq səsverməsi nəticəsində 4 illik müddətə seçilir, eyni zamanda Moldova Respublikası hökumətinin üzvüdür. Qaqauz türklərinin ali qanunverici orqanı olan parlamenti var. Xalq Məclisi (Xalk Topluğu) adlanan ali qanunverici orqana seçkilər dörd ildən bir keçirilir, 35 deputatdan ibarətdir. Qaqauziya dövlət rəmzlərinə malikdir, özünün himni və herbi mövcuddur. Muxtar Diyarın 3 rəsmi dövlət dili var – qaqauz, moldovan (rumın) və rus dilləri. Diyarın paytaxtı Komrat şəhəridir.

Qaqauz türklərinin milli mətbuatının yaranması. XIX əsrə qədər qaqauzların öz əlifbası olmamışdır. İlk qaqauz mətnləri türkoloji əsaslarla kiril hərflərinə kiçik işarələrin artırılması ilə nəşr edilmişdir. 1957-ci ildə kiril əlifbası əsasında qaqauzların yazı dili formalaşmışdır. 1996-cı ildə Moldova Respublikası rəsmi olaraq latın qrafikasına keçmişdir. Bu prosesə əsaslanaraq qaqauzlar Anadolu türkçəsinə uyğun (bir neçə hərf əlavə etməklə) latın əlifbasını qəbul etmişlər.

Qaqauz türklərinin mədəni və mədəni dirçəlişində Bessarabiya ərazisində fəaliyyət göstərən din xadimlərinin əvəzolunmaz xidmətləri olmuşdur. Burada ilk növbədə tanınmış qaqauz maarifçisi Mixail Çakirin fəaliyyətini vurğulamaq lazımdır.

1880-ci illərin əvvəllərində M.Çakir Kişinyov kişi dini məktəbinə müəllim və eyni zamanda məktəb nəzdində fəaliyyət göstərən kilsənin keşişi təyin edilmişdir. Xalq arasında böyük nüfuz qazanan M.Çakir bütün həyatını qaqauz türklərinin maariflənməsinə sərf etmişdir. O, ilk növbədə dini kitabları rus dilindən qaqauz dilinə çevirmiş və bununla da nəinki xalqın əksər hissəsinin bilmədiyi dildə dini ayinlərin yerinə yetirilməsinin böyük məzmun kəsb etmədiyini, hətta bunun əksi olaraq milli duyğuları oyatmağa və dini ayinlərin öz ana dilində yerinə yetirməyi təşviq etmişdir. Əslində, M.Çakirin tərcüməçilik fəaliyyəti ruslaşdırma siyasətinə əks olaraq qaqauzların milli varlığını qorumağa yönəlmişdir və dini ibadətə daha anlaşıqlı və şüurlu şəkildə dərk edilməsinə xidmət edirdi [5].

Bunun davamı olaraq M.Çakir 1904-cü ildə rus provoslav kilsəsinin rəhbərliyinə məktubla müraciət edərək qaqauz dilində dini qəzetin nəşrinə icazə verilməsini xahiş etmişdir. Müvafiq razılıq aldıqdan sonra o, Kişinyovda 2 səhifəlik dini qəzet nəşr etdirməyə başlamışdır. Qəzetin adı “Xakika-

tın sesi” (**“Хакикатын сеси”** - “Həqiqətin səsi”) olmuşdur. Qəzet 1907-ci ildə dini missioner nəşri kimi işıq üzü görmüşdür.

“Xakikatın sesi” qaqauz türklərinin ilk mətbuat orqanı olmuşdur. Amma onu da qeyd etmək lazımdır ki, həmin dövrdə “Xakikatın sesi” qəzetinin neçə nömrəsinin nəşr edilməsi haqqında indiyədək dəqiq məlumat əldə olunmayıb. Bəlli olan odur ki, bu dövrdə qəzet kiril əlifbası ilə nəşr olunmuş. “Xakikatın sesi” qəzetinin fəaliyyətə başlaması ilə qaqauz türklərinin həyatında əslində yeni dönmə başlamışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, M.Çakirin fəaliyyəti dini çərçivədən xeyli kənara çıxmış və bu böyük qaqauz mütəfəkkirinin diqqət mərkəzinə etnoqrafiya, dilçilik, toponimika və s. problemlər daxil olmuşdur. 1906-cı ildə o, Kişinyovda tərcümə komissiyasının yaradılması təşəbbüsü ilə çıxış etmiş və bu qurumun fəaliyyətinə rəhbərlik etmişdir. Qısa müddət ərzində ictimai qurum provoslav kilsəsinin əsas dini kitablarını («Евангелие», «Псалтырь», «Часослов», «Акафист», «История святых») qaqauz dilinə tərcümə etmişdir.

1918-ci ildə Qaqauziyanın və bütövlükdə Bessarabiyanın Rumıniya tərəfindən işğal edilməsindən sonra da Mixail Çakir öz xalqının inkişafı üçün fəaliyyətini dayandırmamış və burada da bu istiqamətdə durmadan çalışmış və öz əzmkarlığını davam etdirmişdir. Qaqauziyanın Rumıniya tərkibində olduğu dövrdə belə (1918-1940-cı illər ərzində) M.Çakir “Xakikatın sesi” qəzetinin nəşrini davam etdirməyə müvəffəq olmuşdur. Burada qəzet latın qrafikası əsasında çap olunmuşdur. Bəzi məlumatlara görə Mixail Çakir “Xakikatın sesi” qəzetinin nəşrini ömrünün sonuna qədər, yəni 1938-ci ilə qədər davam etdirə bilmişdir [6].

Eyni zamanda M.Çakir Rumıniyada tərcüməçilik fəaliyyətini də davam etdirmişdir. O, burada rumın əlifbasından istifadə etməklə qaqauz dilində bir çox kitab nəşr etdirmişdir. Bu kitablardan ilk növbədə 1934-cü ildə çap olunmuş “Bessarabiya qaqauzlarının tarixi” adlı əsərini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Qaqauziya torpaqlarının 1940-cı ildə Sovet İttifaqına birləşdirilməsindən sonra yerli türk əhali si kommunist ideologiyası və ruslaşdırma siyasətinə məruz qalmış və bunun acı nəticələri ilk olaraq qaqauz dilinin sıxışdırılmasında özünü göstərmişdir. Qaqauz türklərinin ana dili orta məktəblərdə tədris olunmurdu, bu dildə qəzet və jurnal da nəşr edilmirdi.

XX əsrin 50-ci illərində qaqauz türklərinin ictimai həyatına radio, 60-cı illərində isə televiziya daxil olmuşdur. 1974-cü ildə qaqauz kənd əhalisinin 26 faizi öz evlərində radioqəbulediciyə malik idi. Sözsüz ki, radio verilişlərində dünya, ittifaq və respublika xəbərləri ilə yanaşı yerli məlumatlar, qaqauz xalq musiqisi, ədəbi verilişlər də verilirdi. Araşdırmaçıların məlumatına görə bütövlükdə qaqauz ailələrinin 66 faizi radioqəbuledicilərə, 47 faizi isə televizorlara sahib idilər [7].

Qeyd etmək lazımdır ki, texniki və informasiya yenilikləri qaqauz milli mədəniyyətinin inkişafına təkan vermiş və öz növbəsində ana dilinin ictimai funksiyasının genişlənməsinə şərait yaratmışdır. 1957-ci ildə Moldaviya SSR Ali Sovetinin Reyasət heyəti “Qaqauz yazı dilinin yaradılması haqqında” xüsusi fərman vermişdir. Sənəd rus dili qrafikası (kiril) əsasında milli əlifbanın təşkil olunmasını təsdiq edirdi [8].

Yazı dilinin tətbiq edilməsi əsaslı şəkildə qaqauz xalqının milli özünüdərk prosesini gücləndirmiş oldu. Orta məktəblərdə ana dili əsas fənlərdən birinə çevrildi, hazırlıq siniflərdə tədris milli dildə həyata keçirilməyə başladı. Həmin ildə “Moldova sosialiste” (“Sosisalist Moldaviyası”) qəzetinin bir səhifəsi qaqauz türkcəsində çap olunmağa başladı. Bu səhifədə N.Tanasoğlu, D.Karaçoban, K.Vasili-oğlu tərəfindən hazırlanan tarixi materiallar, folklor nümunələri dərc edilirdi [9].

Bununla belə, partiya rəhbərliyinin əsassız qərarı ilə 1961-ci ilin yanvar ayından orta məktəblərdə qaqauz dilinin tədrisinə qadağa qoyuldu [10]. Amma ictimai həyatda qaqauz dilinin tətbiq edilməsinə açıq şəkildə böyük ehtiyac duyulurdu. Məhz bununla əlaqədar idi ki, 1969-cu ildən 1976-cı ilədək Komrat rayon qəzetinin “Burçak dan yerleri” (“Бурчак дан йерлери”) başlıqlı əlavəsi nəşr edilirdi. Burada N.Babaoğlu, D.Karaçoban və digərlərinin ilk əsərləri işıq üzü görmüşdür. Materialların redaktorluğunu partiya rəhbərliyi jurnalist A.N.Jekova-Xarlamenkonun üzərinə qoymuşdur.

Ölkənin siyasi həyatında baş vermiş əsaslı dəyişiklərlə əlaqədar 1985-ci ildən sonra əhalinin ana dilində ictimai əhəmiyyətli informasiya almaq tələbatı qat-qat artmışdır. Bunun nəticəsində “Lenin sözü” (“Ленинское слово”, Komrat ş.), “Bayraq” (“Знамя”, Çadır-Lunqa ş.), “Oktyabr işığı”

(“Свет Октября”, Taraklı ş.), “Kommunizm yolu” (“Путь к коммунизму”, Vulkaneşti ş.) qəzetlərində qaqauz dilində ayrıca səhifələr çap olunmağa başlanmışdır [11].

1986-cı ildə diyarın orta məktəblərdə qaqauz dilinin seçmə fənn kimi (7-10-cu siniflərdə) tədrisi bərpa edilmişdir. 1 sentyabr 1989-cu ildən isə qaqauz türklərinin sıx yaşadıkları bölgələrdə qaqauz dili birinci sinifdən məcburi fənn kimi artıq məktəblərdə tədris olunmasına başlanmışdır. Qaqauz dilində dərsliklər nəşr olunur, Kişinyov pedaqoji institutunda qaqauz dili müəllimlərinin hazırlanmasına qərar verilmişdir.

Sovet İttifaqında elan olunan yenidənqurma və sürətləndirmə siyasəti Moldova Respublikasında, o cümlədən Qaqauziyada da ciddi şəkildə hiss olunurdu. Ölkədə mülayimləşmə siyasəti ilə əlaqədar qaqauz türklərinin ictimai həyatı da yeni dövrə qədəm qoyurdu. İctimai-siyasi həyatda böyük bir canlanma müşahidə olunur. Qaqauz türk aydınları başqa sahələrdə olduğu kimi milli mətbuat orqanlarının yaradılmasına da böyük önəm vermişlər. Çünki “Xakikatın sesi” qəzetinin 1938-ci ildə nəşrinin dayandırılmasından sonra uzun bir vaxt kəsiyinin keçməsinə baxmayaraq qaqauz türklərinin ana dilində çap olunan heç bir mətbuat orqanı yox idi.

1989-cu ildə “Moldova sosialiste” qəzetinin əlavəsi kimi Todur Zanetin redaktorluğu ilə qaqauz türkcəsində “Ana sözü” işıq üzü gördü. İki ildən sonra “Ana sözü” ayrıca nəşr kimi yayımlanmağa başlamışdır. Bunun ardınca milli-azadlıq hərəkatı dalğası əsasında və sonrakı illərdə “Meydan”, “Sabaa yıldızı”, “Oğuz sesi”, “Hakikatın sesi”, “Güneşçik” və digər nəşrlər çap olunmağa başlamış və müasir qaqauz türk mətbuat sistemini formalaşdırmışlar.

Nəticə. Qaqauz türkləri tarixən Bolqarıstanın şimalı, indiki Rumıniya və Bessarabiya ərazilərində məskunlaşmaqla sanki ümumtürk coğrafiyasından ayrı düşmüşlər, amma eyni zamanda öz milli varlıqlarını qoruyub saxlamaqda böyük fədakarlıqlar göstərmişlər. Qaqauz türklərinin sayı cəmi bir neçə yüz min nəfər olsa da, bu toplum türk xalqları sırasında bəlkə də az rast gəlinən önəmli siyasi sıçrayış, əhəmiyyətli dövlət quruculuğu nailiyyətləri əldə etmişdir. Tarixən müxtəlif ictimai hadisələr və təsirlər ucbatından qaqauzlar davamlı olaraq öz milli dövlətçiliyinə nail ola bilməsələr də, XX əsrin əvvəllərində ilk milli mətbuat orqanı yaratmaqla və müasir milli varlıqlarını ortaya qoymaqla öz milli məram və məqsədlərini açıq şəkildə bəyan etmişlər. Bu gün isə qaqauz türkləri milli dövlət qurumuna, bütün dövlət rəmzlərinə, idarəetmə sisteminə, milli media vasitələrinə və digər ictimai, siyasi, iqtisadi, mədəni və sosial mərkəzlərə sahibdirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Историческая справка о Гагаузах. URL: <https://gagauznews.md/1971/istoricheskaya-spravka-o-gagauzah.html> [07.11.2024].
2. Рождение Гагаузии: день за днем. URL: <https://web.archive.org/web/20140322013230/http://www.moldovanova.md/ru/publications/show/45> [07.11.2024].
3. Ангели Ф. Гагаузская автономия. Люди и факты (1989-2005 гг.). Кишинев, 2006, 260 с. URL: <http://www.dimp67.narod.ru/knigi/Angeli-autonom.pdf> [07.11.2024].
4. Краткая история гагаузов. URL: www.gbm.md/index.php/kratkaya-istoriya-gagauzov [07.11.2024].
5. Булгар С. Гагаузские просветители, писатели, ученые XIX – начала XX в. и роль русского языка в духовном развитии гагаузов. Журнал “Русин”, 2007, № 2 (8), с.138-155.
6. Там же.
7. Там же.
8. Указ Президиума Верховного Совета МССР от 30 июля 1957 г. URL: https://gagauzinfo.md/storage/uploads/posts/202007/1596092190_116363231_2106715726119910_1886754826013287761_n.jpg [07.11.2024].
9. Покровская Л.А. Гагаузской письменности 50 лет // Вести Гагаузии, 2007, № 77-78, 12 октября.
10. Гайдаржи Г. Язык и культура гагаузов: вчера, сегодня, завтра // Ленинское слово, 1989, № 145, 2 декабря.

11. Çebotar P.A. Gagauz dilinda presanın retrospektivası hem bütünkü durumu // Роль СМИ в развитии гагаузского языка: сборник докладов науч.-практ. конф. (25 марта 2015 г. г. Комрат) / вып. ред.: Д.Г.Палачор. Комрат : НИЦ Гагаузии им. М.В.Маруневич, 2019. С.7 –12. URL: <https://library.kdu.md/web/viewer.html?file=roli%20SMI.pdf> [07.11.2024].

САБИР МЕММЕДЛИ

Профессор Бакинского государственного университета

ВОЗНИКНОВЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПЕЧАТИ ГАГАУЗСКИХ ТЮРКОВ

В статье отражается этно-политическая история гагаузских турков, преподносятся совершенно новые сведения о процессе формирования их как этноса. Отмечается, что, несмотря на свою малочисленность, гагаузские турки имеют древнюю историю, в разные периоды истории создавали свои государства и на протяжении веков сохраняли свои национальные особенности. Их поклонение христианской религии формировало условия для тесного общения с соседними народами и создало совместную среду проживания. Автор подчеркивает, что особую роль в процессе формирования национальной мысли гагаузских турков сыграла пресса. В статье подробно рассказывается об истории создания первой гагаузской национальной газеты «Хакикатын сеси» и деятельности ее издателя - известного православного священнослужителя М.Чакира. Хотя «Хакикатын сеси» являлась миссионерской газетой, она сыграла неоценимую роль в национальном пробуждении гагаузских турков и их объединении вокруг единой идеи.

Ключевые слова: Гагауз Ери, пресса, тюркское единство, религиозный деятель, национальное пробуждение, издатель, национальное движение.

SABIR MAMMADLI

Professor of Baku State University

THE EMERGENCE OF THE NATIONAL PRESS OF THE GAGAUZ TURKS

The article gives significantly new information about the ethnopolitical history of the Gagauz Turks, the process of their formation as an ethnic group. It is noted that, despite the small number of people, the Gagauz Turks have an ancient history, had various state institutions and for centuries retained their national characteristics. Their worship of the Christian religion created conditions for close communication with neighboring peoples and created a joint habitat. The author noted that the press played a special role in the process of forming the national thought of the Gagauz Turks. The article details the history of the creation of the first Gagauz national newspaper *Golos Pravda* and the activities of its publisher, the famous Orthodox clergyman M. Chakir. Although the *Voice of Truth* is a missionary newspaper, it plays an invaluable role in the national awakening of the Gagauz Turks and their unification around a single idea.

Keywords: Gagauz Yeri, press, Turkic unity, religious figure, national awakening, publisher, national movement.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 07 noyabr 2024-cü il.

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 04 mart 2025-ci il.

Rəyçilər: f.e.d. Həmid Vəliyev, t.e.d. İsmayıl Məmmədov.